

Володимир Панченко

*Кандидат історичних наук, директор
Інституту суспільних досліджень*

На основі аналізу офіційних програмних документів Великих Зборів ОУН розглядається економічний аспект ідеологічної платформи двох основних напрямків Організації Українських Націоналістів — бандерівського та мельниківського — у повоєнний період їхньої діяльності. Ключові слова: український націоналізм, ОУН(б), ОУН(м), Великий Збір, економіка, земельна політика, промисловість.

Volodymyr Panchenko

The economical component in the Ideology of Ukrainian Nationalism in the postwar period (based on the materials of the OUN Grand Assemblies)
The economic aspect of the ideological platform of the two main directions of the Organization of Ukrainian Nationalists — banderivtsi and melnikivtsi — in the postwar period of their activity is considered in the article, that is based on the analysis of official policy documents of the OUN's Grand Assemblies.

Key words: Ukrainian nationalism, the OUN(b), the OUN(m), the Grand Assembly, economy, land policy, industry.

ЕКОНОМІЧНА СКЛАДОВА В ІДЕОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ ПОВОЄННОЇ ДОБИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ВЕЛИКИХ ЗБОРІВ ОУН)

В українському визвольному русі повоєнної доби чільне місце посідає його націоналістичне крило, представлене спочатку двома, а потім навіть трьома напрямками єдиної до 1940 р. Організації Українських Націоналістів. Після фактичного завершення у 1950-х рр. підпільної збройної боротьби вояків УПА на власне українських теренах націоналістичне середовище зосередило свою увагу на ідеологічній, політично-організаційній та пропагандистській діяльності на еміграції в країнах Західної Європи та Північної Америки.

Протягом повоєнного періоду кожний з трьох осередків ОУН: бандерівський (ОУН революційна), мельниківський і т. зв. «двійкарі» (ОУН за кордоном) — пройшов свій шлях еволюції тієї націоналістичної платформи, що була закладена програмними документами Першого Конгресу Організації Українських Націоналістів 1929 р. При цьому, за висловом Івана Лисяка-Рудницького, «традиційна ментальність і ідеологія націоналізму найкраще збереглася в Закордонних частинах ОУН [бандерівській ОУН. — В. П.]»¹, в той час як мельниківці та «двійкарі» фактично перейшли на помірковані демократичні позиції, виступаючи за співпрацю з усім спектром самостійницьких сил української діаспори.

Спільною метою для всіх трьох організацій і надалі залишалося створення Української Самостійної Соборної Держави, однак уявлення про форму майбутньої незалежної України мали свої суттєві відмінності в інтерпретації кожного з напрямків ОУН. Це, зокрема, стосувалося і такої важливої складової розбудови держави як економічний устрій та економічна політика. Причому економічній складовій своєї ідеологічної платформи націоналістичні сили приділяли відносно незначну увагу, особливо у порівнянні з питаннями ідейно-політичної боротьби за українську державу та поширення власного впливу серед еміграційного загалу, що пояснювалося пріоритетністю боротьби за появу української держав-

¹ Лисяк-Рудницький І. *Між історією й політикою*. — Мюнхен: Сучасність, 1973. — С. 246.

ності як такої. Тим не менше, економічна проблематика все ж таки знайшла своє відображення в програмних документах українського націоналістичного руху повоєнної доби, що і стало об'єктом нашого аналізу. Зокрема, йдеться про матеріали Великих Зборів ОУН(м) та ОУН(б) як найбільш активних і помітних серед української діаспори націоналістичних організацій.

Вітчизняна історіографія українського націоналістичного руху повоєнної доби взагалі та його економічної платформи зокрема, представлена доволі вузьким і нечисленним колом фахових робіт. На відміну від набагато більш досліджених в діаспорній та сучасній українській науці ідеології і діяльності ОУН 1920—1940-х рр., націоналістичним організаціям на еміграції у другій половині ХХ ст. присвячені фактично поодинокі дослідження у вигляді статей або сюжетів у межах праць узагальнюючого характеру. Так, наприклад, проблема розколу ОУН на мельниківців, бандерівців та «двійкарів» розглядається у публіцистичних роботах представників націоналістичного середовища Петра Мірчука² та Романа Кричевського³, діяльність ОУН(б) після Другої світової війни і до 1993 р. включно висвітлюється у статті Василя Олесюка⁴, ідеологічним аспектам українського націоналістичного руху повоєнної доби присвячені роботи відомого дослідника українського визвольного руху ХХ ст. Георгія Касьянова⁵ та Ігоря Гуцуляка⁶. У вказаних працях розглядається організаційний розвиток та ідеологічне наповнення повоєнного українського націоналізму, подаються причини його роздрібненості та відносної інертності порівняно з довоєнним етапом існування єдиної ОУН. В цілому ж можна констатувати, що дотепер в науковій літературі відсутні спеціальні дослідження саме економічної складової в ідеологічній

² Мірчук П. *Революційний змаг за УССД (Хто такі «бандерівці», «мельниківці», «двійкарі»)*. Т. 2. — Нью-Йорк; Торонто; Лондон, 1987. — 280 с.

³ Кричевський Р. *ОУН в Україні, ОУНз і ЗЧ ОУН. Причинок до історії українського націоналістичного руху*. — Нью-Йорк; Торонто, 1962. — 116 с.

⁴ Олесюк В. *Діяльність Організації Українських Націоналістів (ОУН). 1945—1993. // Визвольний шлях*. — 1993. — № 10. — С. 1192—1197.

⁵ Касьянов Г. *Ідеологія Організації українських націоналістів // Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія: Історичні нариси / С. Кульчицький (відп. ред.)*. — К.: Наукова думка, 2005. — С. 445—478.

⁶ Гуцуляк І. *Організації українських націоналістів після Другої світової війни (ідеологічний аспект) [Електронний ресурс]*. — Режим доступу: <http://oun-ura.info/articles/hutsulak.html>.

платформі еміграційного націоналістичного руху кінця 1940-х — 1980-х рр.

З огляду на об'єкт нашої безпосередньої уваги, вважаємо за доцільне не зупинятися докладно на перипетіях організаційної трансформації ОУН в середині минулого століття. Зазначимо лише, що стосунки між трьома напрямками склалися непросто, вони нерідко конфронтували. Представники ОУН(б) звинувачували членів ОУН(м) у колабораціонізмі, на що ті відповідали закидами у братовбивствах, а разом вони критикували і таврували «двійкарів» як самозванців, опортуністів, ревізіоністів тощо.

У повосенну добу всі три ОУН провадили активну діяльність в країнах поселення української еміграції. Найчисельнішою була бандерівська Організація Українських Націоналістів (офіційна назва — Закардонні частини ОУН), яку після вбивства в 1959 р. Степана Бандери очолював Степан Ленкавський, а від 1968 р. — Ярослав Стецько. Друкованими рупорами ЗЧ ОУН виступали часописи «Шлях перемоги», «Гомін України» та «Визвольний шлях». Дещо меншим впливом користувалася ОУН(м), яку після смерті Андрія Мельника в 1964 р. очолив Олег Штуль-Жданович. Мельниківці видавали газети «Українське слово», «Новий шлях» і «Самостійна Україна». Нарешті, особливістю ОУН (за кордоном) — «двійкарів» на чолі з Зеноном Матлою та Левом Ребетом — була її орієнтованість на демократичні акценти в програмі III Великого Надзвичайного Збору ОУН 1943 р. та переважно інтелектуально-просвітницька спрямованість. Офіційним друкованим органом ОУН(з) був місячник «Український самостійник», а серед інших видань варто назвати найвпливовіший друкований орган серед української діаспори — журнал «Сучасність».

Першими у повоєнні роки свій черговий (III-й) Великий Збір провели мельниківці в серпні 1947 р. На відміну від попередньої програми зразка 1939 р., тут спостерігалось помітне пом'якшення політичної платформи в бік певної демократизації (скасування безмежної влади вождя ОУН, рівність усіх громадян перед законом, свобода слова, преси, віросповідання, незалежність судів тощо). Близькою за змістом (навіть текстуально) виявилася і програма ОУН(м), затверджена наступним, IV Великим Збором у серпні 1955 р. Тут, зокрема, повторювалася теза про тактичну доцільність сильної влади на етапі вирішальної боротьби за самостійність

України, після здобуття якої можна буде перейти «до розбудови тривалого устрою української держави на засадах народовладності, коли джерелом права і влади буде народ»⁷. При цьому основою суспільного життя, побудованого на засадах солідаризму, мали стати професійно-станові організації, що об'єднали б усі прошарки суспільства відповідно до різновиду праці, фахової приналежності та господарських функцій.

Економічна складова програми ОУН(м) зразка 1947 р. і 1955 р. представлена загальним підрозділом під назвою «Господарський лад» та окремими галузевими аспектами — земельна, промислова, реміснична, торговельна та фінансова політика. На переконання розробників програми економічний устрій майбутньої Української держави необхідно розбудовувати на засадах кооперації, а також співіснування і взаємодії приватної, «самоуправної» (тобто комунальної) та державної форм власності. При цьому, з одного боку, за мету державі ставиться стимулювання приватної ініціативи в економічних відносинах, з іншого — наголошується на потребі державного планування щодо виробництва у загальнонаціональному масштабі, розподілу державою матеріальних благ серед населення та виключно державної власності в галузях важкої промисловості, транспорту, зв'язку, а також фінансово-кредитної системи⁸.

В земельній сфері мельниківці передбачали створення і підтримку «системи середнього трудового селянського господарства» на основі приватної власності на землю з вільною купівлею та продажем землі, але при цьому з недопущенням державою на законодавчому рівні як надмірного розпорощення, так і зосередження земельних наділів у одних руках. Крім того, протягом перехідного етапу від колгоспного ладу до приватно-індивідуальних господарств державою допускається існування колективної власності на землю та різного роду артілі. У своїй власності держава залишає певну частину земельного фонду — для організації сільськогосподарських шкіл та наукових інституцій, а також надра, водні та лісові ресурси. Дрібні ж водні та лісові об'єкти мали бути передані місцевим громадам та у приватну власність.

⁷ Програма і Устрій Організації Українських Націоналістів (Затверджені IV-м ВЗУН в місяці серпні 1955 р.). — Париж, 1955. — С. 9.

⁸ Програма і Устрій Організації Українських Націоналістів... — С. 14.

В галузі промислової політики ОУН(м) виступала за планомірну індустріалізацію. Тут також передбачається три основні форми власності: 1) державна — на стратегічні підприємства (металургія, енергетика, видобувна промисловість, воєнно-промисловий комплекс, залізничний, водний і повітряний транспорт); 2) самоуправна (комунальна) — на об'єкти місцевої інфраструктури (електростанції, водогони, місцевий транспорт тощо); 3) кооперативна і приватна власність — на підприємства легкої, харчової та обробної промисловості. При цьому одним з найважливіших завдань держави має стати створення потужного прошарку дрібних приватних промисловців, зокрема у формі індивідуальних ремісничих підприємств і домашніх промислів⁹.

Подібну схему мельниківці пропонують і в царині торгівлі, основними суб'єктами якої передбачалося зробити державні, кооперативні та приватні підприємства. При цьому окремо підкреслюється, що держава буде вживати необхідних протекціоністських («охоронних та сприяючих») заходів у сфері торговельних відносин із зовнішніми ринками.

Основою фінансової системи майбутньої української держави мав стати Український Державний Банк, незалежний від зовнішнього капіталу і підконтрольний відповідним вітчизняним державним та законодавчим органам. В його виключній компетенції мала бути емісія грошової маси. Щодо наповнення держбюджету, то його підґрунтям передбачалося зробити «єдиний рівномірний безпосередній і прогресивний податок, при залишенні обмеженої кількості необхідних посередніх податків»¹⁰.

Таким чином, в уявленні керівництва ОУН(м) економічна система майбутньої незалежної України мала базуватися на гармонійному поєднанні приватної, комунальної та державної форм власності за домінування останньої у стратегічних галузях господарства та природних багатств. При цьому паралельно зі стимулюванням приватної ініціативи та горизонтальної кооперації передбачалося встановлення досить активної і вагомої ролі держави у регулюванні економічних відносин в цілому, зокрема щодо застосування виробничого планування в усіх секторах економіки.

⁹ Програма і Устрій Організації Українських Націоналістів... — С. 17.

¹⁰ Там само. — С. 19.

Наступні уточнення Програми ОУН(м) мали місце в середині 1960-х рр., коли відбулися V-й (липень 1964 р.) та VI-й (жовтень 1965 р.) Великі Збори організації. На першому з них було прийнято нову редакцію Програми, в якій яскраво простежується поступовий рух мельниківців у бік ліберально-демократичної платформи, виразником якої серед української еміграції традиційно виступало уенерівське середовище, уособлене в Державному Центрі (ДЦ) УНР в екзилі. Якщо в розділі «Державний лад» попередньої Програми 1955 р. вживалося виключно визначення «Українська держава», то у зазначеному документі від 1964 р. наголошується на тому, що ОУН «спирає програму державного будівництва в Україні на... традиціях Української Народньої Республіки, пристосованих до вимог життя»¹¹.

Натомість економічний блок у цій Програмі порівняно з 1955 р. загалом не зазнав змін, за винятком назв параграфів та формулювань окремих положень. Хіба що варто відзначити більш акцентоване використання поняття кооперативної власності на рівні з приватною, самоуправною та державною, а також появу в підрозділі «Торгівля» тези про законодавче забезпечення державою умов для вільної конкуренції та відповідну протидію появі та існуванню монополій. Крім того, у галузі фінансів оновлена Програма мельниківців містить положення стосовно державної політики сприяння «розвиткові і поширенню приватних, кооперативних і самоуправних банків та фінансових установ страхувального та щадничого характеру»¹².

VI-й Великий Збір ОУН(м), як уже зазначалося, відбувся менше ніж через півтора року від попереднього — наприкінці жовтня 1965 р., що було пов'язано з відходом з життя багаторічного керівника організації полковника А. Мельника (1 листопада 1964 р.). Його обов'язки тимчасово виконував О. Штуль-Жданович, якого на VI-му Великому Зборі обрали Головою Проводу організації мельниківців (очолював її до самої смерті у 1977 р.). На зазначеному Зборі нещодавно прийнята Програма не змінювалася, натомість було прийнято низку постанов і резолюцій політичного ха-

¹¹ Два етапи. Матеріали П'ятого і Шостого Великих Зборів Українських Націоналістів. — Париж, 1966. — С. 18.

¹² Там само. — С. 24.

рактеру, найбільш показовим моментом у яких, на наш погляд, є вже відкритий заклик до членів ОУН(м) та осередків, що входили до ідейно споріднених націоналістичних організацій, «давати постійну ефективну допомогу ДЦ УНР»¹³. Отже, як бачимо, наприкінці 1960-х рр. мельниківський напрямок ОУН, зберігаючи традиційні націоналістичні гасла і риторику, остаточно переходить на позиції ліберально-демократичного унерівського середовища української політичної еміграції.

Ще яскравіше простежується зазначена тенденція у матеріалах VII-го Великого Збору ОУН(м), що відбувся в Лондоні у серпні 1970 р. під гаслом «Україна — спільне добро всіх її громадян». У виключно ідейно-політичних (економічна проблематика тут взагалі не згадувалася) резолюціях цього зібрання підкреслювалося, що мельниківська течія відкидає ідеологічний догматизм, який базується на претензії посідання абсолютної й виключної політичної істини. Більше того, український націоналізм має вийти за вузькі партійні чи організаційні рамки, адже він є «виразником визвольних ідей українського народу, репрезентованих і реалізованих за різних конкретних умов історичної дійсності не тільки С. Петлюрою, М. Грушевським чи Є. Коновальцем, а й М. Хвильовим, О. Ольжичем і рухом генерації новаторів на Україні на чолі з В. Симоненком»¹⁴.

Отже, на початку 1970-х рр. мельниківська ОУН фактично ґрунтується на засадах демократії, політичного плюралізму та республіканізму західноєвропейського зразка. За влучним визначенням Г. Касьянова, подальша еволюція ОУН(м) відбувалася в напрямку перетворення на організацію національно-демократичного характеру¹⁵. Протягом останніх двадцяти років перебування на еміграції Програма ОУН(м) значних змін не зазнала, а економічна проблематика в їхній ідеологічній платформі фактично не розроблялася. Надалі діяльність мельниківців набула все більше культурно-просвітницького спрямування, що остаточно засвідчила легалізація їхньої організації на власне українських теренах уже на початку 1990-х рр.

¹³ Два етапи. Матеріали П'ятого і Шостого Великих Зборів... — С. 160.

¹⁴ Україна — спільне добро всіх її громадян. Матеріали VII-го Великого Збору Українських Націоналістів. — Париж; Балтимор, 1971. — С. 77.

¹⁵ Касьянов Г. Ідеологія Організації українських націоналістів... — С. 469.

Суттєво відрізнялася ситуація навколо ідеологічного та організаційного розвитку іншого потужного уламку колись єдиної Організації Українських Націоналістів — ОУН(б). Після завершення Другої світової війни бандерівці реорганізувалися під назвою Закордонні частини ОУН (ЗЧ ОУН), а в їх лавах почалися дискусії з приводу доцільності збереження в Програмі, прийнятій на III-му Великому Надзвичайному Зборі у серпні 1943 р., елементів ідеологічного відступу у бік демократії та політичного плюралізму. С. Бандера вважав такий крок вимушеним в умовах війни, а отже тактичним і тимчасовим, натомість його основні опоненти — З. Матла та Л. Ребет — вважали зазначені акценти необхідними для ідеології українського націоналізму як такого¹⁶. У вересні 1949 р. критично налаштоване до Бандери крило ЗЧ ОУН провело нараду, на якій були підтверджені програмові засади III-го Великого Збору 1943 р., а також розроблені доповнення і уточнення до окремих положень зазначених програмних постанов. Уже в червні 1950 р. III Конференція ОУН прийняла ці поправки до Програми організації.

Необхідно зазначити, що уточнення і доповнення Програми значною мірою торкалися саме економічної її складової, на яку в умовах складної військово-політичної ситуації 1943 р. було звернено відносно мало уваги. Зокрема, більш конкретизованого вигляду набуло пропонуване вирішення земельного питання у майбутній незалежній Україні: ЗЧ ОУН виступали «за безоплатну передачу землі селянам у власність в розмірах трудових господарств, за визначення законом нижчої і верхньої межі для цих господарств, за заборону торгівлі і спекуляції землею»¹⁷. Крім того, вказувалося, що держава надасть селянам право на господарсько-кооперативні, спілкові та інші форми господарювання в залежності від їхнього бажання. При цьому природні ресурси і надра мали перебувати у національно-державній або ж громадській власності, велика промисловість і транспорт — виключно у державній, а дрібна промисловість — у кооперативно-громадській власності. Поправки 1950 р. містили також розширений пункт щодо фінансо-

¹⁶ Касьянов Г. *Ідеологія Організації українських націоналістів...* — С. 463.

¹⁷ *ОУН в світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929—1955 рр.* — Б.м., 1955. — С. 108—109.

во-торговельного сектору: «За національно-державну організацію банкової системи і великої торгівлі, за громадсько-кооперативну дрібну торгівлю та за дрібну приватну торгівлю»¹⁸. Однак навіть у такій уточненій редакції Програми ОУН економічна проблематика посідала від 1950 р. значно менше місця у порівнянні з традиційними питаннями ідейно-політичної боротьби за УССД.

Після кількарічної внутрішньополітичної боротьби в ЗЧ ОУН відбувся остаточний розкол, внаслідок якого організація розпалася на ОУН(з) — «двійкарів» — та значно потужнішу і впливовішу ОУН(б). Як уже зазначалося, ОУН(з) невдовзі спрямувала свою діяльність на інтелектуально-просвітницьку й видавничу сфери, натомість бандерівська організація продовжила попередню ідейно-політичну лінію. Втім, помітних змін в ідеологічній платформі ОУН(б) не було до 1968 р., коли навесні відбувся IV-й Великий Збір Українських Націоналістів (бандерівців), на якому було прийнято цілу низку програмних документів.

Вже не раз згадуваний нами дослідник Г. Касьянов говорить про «брак будь-яких світоглядно-ідеологічних зрушень» в розвитку ОУН(б) від розколу 1954 р. і до кінця 1980-х рр.¹⁹ З цим можна погодитися в цілому, однак щодо економічної проблематики в ідеологічній платформі бандерівців спостерігається доволі помітний сплеск уваги до відповідних питань. Зокрема, у Програмі від 1968 р. міститься розлогий і докладно розроблений розділ під назвою «Народне господарство, основи соціальної політики». Тут, перш за все, наголошується, що українському народові з його ментальними особливостями чужі як комуністична, так і капіталістична системи. За твердженням авторів документа, «здоровий всебічний розвиток української нації вимагає усунення виключної монополії держави в економічному житті. Державні чинники мають створити передумови для розвинення особистої ініціативи і підприємливості. Основним регулятором у господарському житті мають бути ринкові відносини, а не єдиний центральний план і єдине центральне управління народним господарством»²⁰. За дер-

¹⁸ ОУН в світлі постанов Великих Зборів... — С. 110.

¹⁹ Касьянов Г. Ідеологія Організації українських націоналістів... — С. 471.

²⁰ Четвертий Великий Збір Організації Українських Націоналістів. Т. 1. Постанови. — Б. м., 1969. — С. 154—155.

жавою ж у даному випадку залишалися лише стратегічні галузі економіки і підприємства. Також підґрунтям для функціонування та розвитку майбутньої української економіки мали стати економічна та соціальна справедливість.

Подібно до економічних засад мельниківців, у Програмі ОУН(б) визначаються такі форми власності на засоби виробництва: приватно-індивідуальна, кооперативна, громадська і державна. Крім того, передбачалася суцільна деколективізація сільського господарства у майбутній Українській державі і встановлення приватної власності на землю. Загалом же стосовно земельного питання фактично повністю повторювалися тези уточнень і доповнень до Програми від 1950 р. — щодо середнього типу господарств і заборони спекуляції землею. Те ж саме стосується і розвитку промисловості — природні ресурси, важка промисловість, енергетика і транспорт мають знаходитися у державній, державно-громадській та громадській власності. Натомість легка промисловість, виробництво товарів широкого вжитку та сфера надання послуг повинні спиратися на приватну власність (індивідуальну, спілкову та кооперативну). Суттєво новим аспектом щодо промисловості є хіба що теза про необхідність раціональнішого розміщення промислових осередків та перебудову системи шляхів сполучень відповідно до національних інтересів незалежної держави²¹.

Більш вигідно вирізняється в економічному блоці Програми ОУН(б) 1968 р. фінансова проблематика. Тут йдеться про розбудову загальних і спеціальних банків приватної, спілкової та громадської форми власності, діяльність яких буде контролювати емісійний Державний банк України. Також наголошується на необхідності запровадження повноцінної вітчизняної валюти і вказується на джерела наповнення державного бюджету країни — прибутки з державного майна та підприємств, прогресивний безпосередній податок та низка посередніх податків. Важливим моментом є плановане запровадження системи податкових пільг для економічно слабших підприємств та тих підприємств, які «робитимуть капіталовкладення на засоби виробництва чи в розбудову соціальної опіки»²².

²¹ Четвертий Великий Збір Організації Українських Націоналістів... — С. 157.

²² Там само. — С. 159.

Отже, у Програмі бандерівської ОУН зразка 1968 р., яка залишалася незмінною протягом двох десятиліть, коли відбулися наступні V-й (1974 р.), VI-й (1981 р.) та VII-й (1988 р.) Великі Збори організації, було значно розширено і конкретизовано цілу низку аспектів економічної політики в майбутній Українській Самостійній Соборній Державі. У постановах зазначених Зборів, як правило, констатувалося тяжке становище української економіки в радянській комуністичній командно-плановій та русифікаторській системі, однак пропозиції щодо розбудови економічного сектора після здобуття незалежності не наводилися²³.

Напередодні проголошення незалежності України у липні 1991 р. відбувся VIII-й, останній на еміграції, Великий Збір ОУН(б). Але матеріали й цього Збору, попри наявність окремого розділу під назвою «Постанови в ділянці соціально-економічних питань», нічим суттєвим не відрізнялися від задекларованих 1968 р. засад економічної політики. Тут, зокрема, наголошувалося на неможливості перебудувати шкідливу радянську командно-адміністративну економічну систему. Натомість єдиний ефективний шлях виходу України з глибокої кризи, спричиненої горбачовською «перебудовою», діячі ОУН(б) вбачали в невідкладному переході до «соціальної ринкової економіки на базі економічної самостійності України»²⁴. Причому така самостійність мала означати не режим економічної автаркії, а навпаки — всебічну інтеграцію українського народного господарства в світову економічну систему.

Таким чином, протягом повоєнних десятиліть в економічній складовій ідеологічній платформи бандерівської ОУН спостерігається, з одного боку, суттєве зменшення уваги до даної ділянки на користь суспільно-політичної та пропагандистської тематики, а з іншого — помітні суттєві зміни в баченні економічної системи майбутньої Української держави. Задекларована в положеннях I-го, II-го та III-го Великих Зборів ОУН ключова роль держави як суб'єкта і впливового чинника в економічних відносинах, при збереженні світоглядних націоналістичних позицій поступово по-

²³ П'ятий Великий Збір Організації Українських Націоналістів. Матеріали й постанови. — Б. м., 1975. — С. 328—329; Шостий Великий Збір Організації Українських Націоналістів. Матеріали й постанови. — Б. м., 1984. — С. 141—143, 146—147.

²⁴ Постанови VIII НВЗ ОУН в ділянці соціально-економічних питань // Визвольний шлях. — 1991. — № 11. — С. 1305.

ступилася принципам, близьким до моделі соціально орієнтованої ринкової економіки і навіть, певною мірою, до соціал-демократичної платформи.

Відносно вищесказаного дещо парадоксально виглядає більша відданість засадничим тезам у сфері економіки перших Великих Зборів ще єдиної ОУН саме мельниківського напрямку, попри його відверте ідейно-політичне зближення наприкінці 1960-х — на початку 1970-х рр. з ліберально-демократичним Державним Центром УНР в екзилі. Адже в програмних документах саме ОУН(м) збереглися принципи активного залучення держави до встановлення, здійснення та регулювання економічних процесів і відносин у країні. Однак загалом доводиться констатувати помітне зниження уваги в розглянутих програмах українських націоналістичних організацій до економічної проблематики протягом повоєнного періоду, а також змістовну еволюцію зазначеної складової їхньої ідеології в бік ліберальних економічних цінностей, поширених до того ж на той час в економічній політиці західних країн перебування осередків українського націоналістичного руху.